

Artıq "boz zona", qanunsuz strukturlar yoxdur

"Böyük qayıdış" proqramının icrası
bizim üçün bir nömrəli vəzifədir"

Zəngilanda 2-ci Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumunun açılış mərasimi keçirilib

Sentyabrın 29-da BMT-nin Məskunlaşma Proqramının (UN-HABITAT) və Azərbaycan Respublikasının Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin əməkdaşlığı ilə keçirilən "Şəhərsalma Həftəsi 2023" tədbirləri çərçivəsində Zəngilanda "Davamlı şəhərlər iqtisadi inkişafın hərəkətverici və bərabərsizliklərlə mübarizə aparan qüvvəsi kimi" mövzusunda 2-ci Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumunun açılış mərasimi keçirilib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev forumun açılış mərasimində iştirak edib.

Dövlət başçısı tədbirdə çıxış edib.

Prezident İlham Əliyevin çıxışı

- BMT-nin Məskunlaşma Proqramının hörmətli icraçı direktoru.

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar.

Zəngilana xoş gəlmisiniz. Sizi burada - Azərbaycanın qədim bölgəsində, Şərqi Zəngəzurdə salamlayıram. Bu gün bu region Azərbaycanın bütün Qarabağ bölgəsi kimi, sıfırdan yenidən inşa edilir.

İlk olaraq bütün qonaqlarımıza təşəkkürümüzü bildirirəm. Bu gün burada 53 ölkədən qonağımız var. 200-ə yaxın xarici qonaq və ümumilikdə 400 iştirakçı bu gün bizimlədir. Bu, bizim 2-ci Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumumuzdur, bizim dostluğumuzun təzahürüdür. Bizim birgə marağımızın təzahürüdür ki, işğal dövründə tamamilə dağıdılmış əraziləri yenidən inşa edək.

Xüsusi olaraq, xanım icraçı direktora təşəkkür etmək istəyirəm ki, bizim təşəbbüsləri daim dəstəkləyib, şəhərsalma ilə bağlı dəyərli tövsiyələrini verib və verir. Biz sıfırdan yeni şəhər və kəndlər inşa edirik. Ona görə də burada müasir texnologiyalar tətbiq etməliyik ki, bununla da keçmiş köçkünlərimizə ən yaxşı şərait yaradaq. Onların bir hissəsi artıq qayıbdır.

Ötən il biz 1-ci Şəhərsalma Forumunu Ağdam şəhərində keçirmişdik. Həmin şəhər də sıfırdan inşa edilir, çünki o, işğal dövründə darmadağın edilmişdir.

Zəngilan azad olunmuş ərazilərin ilk bölgəsidir ki, artıq burada keçmiş məcburi köçkünlər evlərinə qayıdıb. Ağal "ağıllı kəndi" nə, - burada videoda da siz onu gördünüz, - ötən bahar aylarında həyat qayıdıb. Orada sakinlər xoşbəxt yaşayırlar. Mən Ağal kəndində dəfələrlə olmuşam - sakinlərin qayıdışından əvvəl və sonra. Mən onun şahidi oldum ki, oraya qayıdan insanlar öz köklərinə nə dərəcədə bağlıdır. Heç zaman öz vətəni görməyən gənc nəsil qayıdıb. Bu, onu nümayiş etdirir ki, Azərbaycan xalqı öz köklərinə necə dərinə bağlıdır. Bütün keçmiş məcburi köçkünlər səbirsizliklə gözləyirdilər ki, bizim torpaqlar azad edilsin və onlar qayıtmaq imkanına malik olsunlar. Onlar bu imkandan 30 il ərzində Ermənistan tərəfindən məhrum edilmişdi. Ancaq üç il əvvəl biz bu işğala son qoyduq.

Bu gün Zəngilan beynəlxalq tədbirə evsahibliyi edir. Bu, yenidən inşa edilmiş Konqres Mərkəzi dünən açılıb. Təkcə bu bina deyil, Zəngilanın müxtəlif istiqamətlərində fəal işlər

gedir. Dediym kimi, ilk "ağıllı kənd" Zəngilan rayonunda yerləşir. Bu şəhərin Baş planı artıq təsdiq edilib. Biz infraqurata böyük vəsait ayırmışıq, bir neçə yaşayış layihəsi icra edilməkdədir. 2025-ci ildə, ola bilər bir az da tez, Zəngilan şəhərinin ilk sakinləri qayıdacaqlar.

Biz Zəngilani mühüm nəqliyyat qovşağı hesab edirik, çünki onun coğrafi mövqeyi bunu ləhbud edir. Zəngilan nəqliyyat dəhlizləri üzərində yerləşir və ona görə Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanının inşası da bu bölgənin inkişafı baxımından mühüm faktor olmuşdur. O, insanlar üçün asan çıxışı təmin edəcəkdir. Gələcəkdə isə əminəm ki, Zəngilanda xarici turistlərin sayı çox olacaqdır. Çünki bu bölgə Azərbaycanın ən gözəl guşələrindəndir. Meşələri, çayları, gölləri və misilsiz ekosistemi olan Zəngilan bizim ən böyük sərvətimizdən biridir. Əminəm ki, vaxt keçdikcə bu, turistlər tərəfindən ən çox sevilən bölgə olacaq.

Zəngilan Beynəlxalq Hava Limanı azad olunmuş ərazilərdə inşa edilmiş ikinci hava limanıdır. Üçüncüsü isə hazırda Laçında inşa edilir və iki il ərzində o hava limanı da istifadəyə veriləcək.

Eyni zamanda biz sovet dövründə mövcud olan dəmir yolu xəttini bərpa edirik. Çünki işğal dövründə həmin dəmir yolları Ermənistan qüvvələri tərəfindən sökülüb. Bu gün Horadizdən Zəngilana çəkilən dəmir yolunun inşası fəal fazadadır və tezliklə bu nəqliyyat dəhlizinin bu mühüm hissəsi hazır olacaq. Bu, Azərbaycanın əsas ərazisini Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə birləşdirəcək layihədir. Oradan isə həmin dəmir yolu İran və Türkiyəyə keçəcək və nəhayət, Avropaya çatacaq. Tezliklə biz bu layihəni istifadəyə verəcəyik. Yəni Zəngilan çox vacib nəqliyyat mərkəzi olacaq. Dəmir yolu xətləri, hava limanı - bu gün bu istiqamətdə altı və dördzolaqlı avtomagistrallar inşa edilir. Paytaxt Bakıdan bütün bu istiqamətlərdə 2000 kilometrədən çox yeni magistral yollar inşa olunur. Yəni bu, irihəcmli tikinti layihələridir və azad olunmuş hər bir rayon xüsusi Baş plana malikdir.

Biz Zəngilanda təkcə pilot yaşayış layihəsi deyil, həmçinin pilot kənd təsərrüfatı layihəsi həyata keçiririk. "Dost Aqropark" adlanan bu layihə Azərbaycan və Türkiyə şirkətlərinin birgə müəssisəsidir və həmin aqropark artıq fəaliyyətdədir. Hesab edirik ki, Zəngilan gələcəkdə Azərbaycanın qida təhlükəsizliyinə töhfə verəcək.

Artıq “boz zona”, qanunsuz strukturlar yoxdur

"Böyük qayıdış" proqramının icrası bizim üçün bir nömrəli vəzifədir"

Əvvəli 1-ci sah.

Artıq 6000 baş anqus cinsindən olan qaramal idxal edilib, onların sayı 10 minə çatdırılacaq. Burada, Laçın və Kəlbəcərdə də böyük yaşillıq ərazilər var və hər zaman, keçmişdə də bu ərazidə maldarlıq inkişaf etmişdir. Ona görə də burada bu potensial var.

Eyni zamanda yeni iş yerləri yaradılır, çünki buraya - evlərinə, Vətəninə qayıdan insanlar işlə təmin edilməlidir. Bizim "Böyük qayıdış" proqramımızın bir tərkib hissəsi də məşğulluqdur, eyni zamanda aşağı faizli, imtiyazlı kreditlərin verilməsi və təbii ki, sosial infrastrukturun inşası. Zəngilanda artıq böyük bir məktəb binası inşa edilməkdədir. Zəngilan məscidinin inşası yekunlaşır. O, ermənilər tərəfindən məhv edilən qədim məscidin yanında inşa edilib. Bizim işğal altında olmuş bütün torpaqlarımızdakı 67 məsciddən 65-i məhv edilmişdir, 2-si isə yarı dağıdılmış vəziyyətdə olmuşdur. Bu isə, əlbəttə, Azərbaycana qarşı urbisid və kultursidin təzahürüdür.

Bu gün isə bu torpağın sahibləri, əsl sahibləri qayıdıb, sürətli inkişaf baş verir. "Böyük qayıdış" proqramı haqqında danışarkən deyə bilərəm ki, həmin proqram bütün azad olmuş ərazilərin bərpasını əhatə edir. Təkcə bərpa etmək deyil - burada müasir texnologiyalar, "ağıllı şəhər" və "ağıllı kənd"lər inşa olunur. Burada ən müasir şəhərsalma nümunələri istifadə edilir.

İkinci Qarabağ müharibəsi başa çatdıqdan sonra bu gündəək bərpa işlərinə Azərbaycan büdcəsindən 7 milyard ABŞ dolları həcmində vəsait sərf edilib. Növbəti il üçün planlaşdırdığımız minimum büdcə 2,4 milyard ABŞ dolları olacaqdır. Bu, təbii ki, parlamentdə yenidən müzakirə ediləcək və dediyim kimi, Azərbaycan bunu öz şəxsi dövlət vəsaiti hesabına həyata keçirir. Biz heç bir maliyyə dəstəyi, heç bir maliyyə yardımı almırıq. Burada istisna iki qardaş ölkədir - Özbəkistan və Qazaxıstan prezidentləri çox səxavətli şəkildə bizə bəri məktəb, biri isə incəsənət mərkəzini hədiyyə edib. Özbəkistan Füzulidə məktəb tikdi, digəri isə yekunlaşmaq üzrədir.

Yəni bu, Azərbaycan üçün çox böyük maliyyə yüküdür. Ancaq "Böyük qayıdış" proqramının icrası bizim üçün bir nömrəli vəzifədir.

İnsanlar erməni işğalından çox əziyyət çəkiblər, çətin şəraitdə yaşayıblar, mənavi çətinliklərlə üzləşiblər. Onlar özlərinin haqlı hüquqlarından məhrum ediliblər, öz Vətənlərindən məhrum ediliblər, qəbiristanlıqlarını ziyarət etməkdən məhrum ediliblər. Yeri gəlmişkən, qəbiristanlıqların böyük bir hissəsi işğalçı qüvvələr tərəfindən tamamilə dağıdılıb. Onlar bu imkanı, bu fürsəti 30 il gözləyirdilər ki, buraya qayıda bilsinlər. İkinci Qarabağ müharibəsi - bizim şanlı Qələbəmizlə bitən müharibə onlara bu şəraiti yaratdı. Bu gün onların bizdən gözləntiləri odur ki, onları tezliklə bu yerlərə qaytarıq.

"Böyük qayıdış" proqramı və onun icrası artıq imkan vermişdir ki, keçmiş məcburi köçkünlər Laçın şəhərinə qayıtsınlar, Füzuli şəhərinə qayıtsınlar, Ağalı kəndinə qayıtsınlar, Talış və Zabux kəndlərinə qayıtsınlar. Yəni bu gün 8 şəhər və 92 kəndin Baş planı artıq təsdiqlənib və 30 kəndin təməli qoyulub. Qarşıdan gələn illərdə çox böyük, irihəcmli yaşayış layihələri həyata keçiriləcək, xüsusən də Şuşa və digər şəhərlərdə. Bu, bizim proqramın tərkib hissəsidir.

Digər bir element infrastrukturdur. Məsələn, dünən mən burada - Zəngilanda 10 meqavat gücündə yeni su-elektrik stansiyasının açılışını etdim. Ancaq növbəti altı ay ərzində onun imkanları 40 meqavata çatdırılacaq. Azad olmuş ərazilərdə bu gün 90 meqavat həcmində hidroelektrik enerji artıq təmin edilir. Yəni azad olmuş bütün ərazilərimiz yenidən bizim mərkəzi şəbəkəməizə qoşulur və tam inteqrasiya edilib. Bizim azad olmuş ərazilərdə hidroelektrik enerjinin həcmi bu ilin sonunadək 170 meqavat, 2024-cü ilin sonuna qədər 270 meqavat olacaq. Bu da təbii ki, bizim "yaşıl enerji" gündəliyimizə böyük töhfə olacaq. Çünki Şərqi Zəngəzur və Qarabağın 10 min meqavat "yaşıl enerji" potensialı var. Buraya hom geniş, hom

külək, həm də su-elektrik stansiyaları aiddir. Bu, Azərbaycanın potensialının cüzi bir hissəsidir. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda külək enerjinin potensialı 157 qi-qavat təşkil edir. Tezliklə Azərbaycan "yaşıl enerji"ni ixrac edən ölkə olacaqdır. Hətta "yaşıl hidrogen" ixrac ediləcəkdir. İlk hesablamalara görə, bizim potensialımız çox böyükdür. Günəş enerjisinə gəldikdə, artıq Cəbrayıl rayonunda 240 meqavat həcmində yeni stansiya tezliklə icra olunacaq. Ümid edirəm ki, bu layihəyə gələn il başlanılacaq.

Enerji potensialı, naqliyyat, yaşayış layihələri - bunların hamısı bizim gündəliyimizin tərkib hissəsidir. Əminəm ki, biz bütün vəzifələ-rə, hədəflərə nail olacağıq və növbəti üç ildə 100 mindən çox keçmiş məcburi köçküni evlərinə qaytaracağıq. Yeri gəlmişkən, qeyd edim ki, artıq 2300 məcburi köçkün evlərinə qayıdıb və ilin sonunadək onların sayı 5500-ə çatdırılacaq.

Diqqətinizə çatdırmaq istədiyim digər məsələ odur ki, Ermənistanın işğalından əziyyət çəkən köçkünlərimiz 30 il ərzində Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində yaşayırdılar. Hökumət hər il onlar üçün 300-500 milyon ABŞ dolları arasında vəsait ayırırdı ki, yeni yaşayış layihələri icra edilsin, yeni yaşayış məntəqələri tikilsin. 300 mindən çox məcburi köçkün yaxşı soraitle, yeni mənzillərlə, evlərlə təmin edilmişdir. Ancaq torpaqlarımız azad edilən kimi biz sorğu keçirdik və onların mütləq əksəriyyəti evlərinə qayıtmaq arzusu ifadə etdilər. Bu gün artıq qayıtmaq istəyən insanlardan ibarət dövrə yarandı. Onlar Bakıdan, ölkəmizdən ikinci böyük şəhəri Sumqayıtdan, Gəncədən və digər bölgələrindən qayıtmaq istəyirlər. Onlar şəhərlərdən kəndlərə qayıtmaq istəyirlər. Yəni bunu da düzgün qiymətləndirmək lazımdır. Bu gün hər kəs urbanizasiyadan danışır. Bizdə də bu mövzu var. Bizim bu problemimiz uzun illərdə yaşanır və öz-ləri üçün daha yaxşı şərait yaratmaq istəyirlər. Amma bu gün biz onun şahidiyik ki, Bakıdan, Sumqayıtdan, Gəncədən, Mingəçevirdən, digər şəhərlərdən kəndlərə axın baş verir. Bu isə ilk növbədə Azərbaycan xalqının öz Vətəninə nə dəracədə bağlı olduğunu göstərir. Onlar öz vətənlərində, əcdadlarının vətənlərində yaşamaq istəyirlər.

Hesab edirəm ki, bu gün burada - Zəngilanda, növbəti günlərdə forumun Bakıda davam etdiyi müddətdə

müzakirələr təkcə şəhər planlaması və inkişafa dair təcrübə mübadiləsi ilə bağlı olmayacaq, regionun gələcəyi barədə də fikir mübadiləsi aparılacaq. Biz bu regionun gələcəyini necə görürük? Diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, bizə qarşı 30 il ərzində etnik təmizləmə, işğal və ərazilərimizin məhvi həyata keçirilib, bir milyondan çox azərbaycanlı evlərinə didərgin salınıb. Onların 200 mindən çoxu hazırkı Ermənistan ərazisində deportasiya olunub. Bizim şəhərlərimiz, kəndlərimiz darmadağın edilib. Otuz il ərzində işğalçı qüvvələr bizə buraya qayıtmağa imkan vermirdi və beynəlxalq ictimaiyyətin münafişinin dinc yolla həllinə dair bütün səylərinı bloklayırdılar. Təsovvür edərsinizmi, 1992-ci ildən 2020-ci ilə qədər danışıqlar aparıldı. Sonsuz, mənasız danışıqlar aparılırdı və onların notisiçəsi sıfır idi. Danışıqlara vasitəçilik edən ölkələrə baxsaq, görürük ki, onlar istəsəydilər, buna çoxdan nail olmuşdular. Baxın, BMT Təhlükəsizlik Şurasının üç daimi üzvü, üç nüvə ölkəsi - onlar keçmiş Minsk qrupunun həmsədrləri idi. O qrup ki, işğala son qoymaq üçün mandatı var idi və bu, ATƏT-in çəttiri altında həyata keçirilirdi. Amma bizim üçün digər hüquqi çərçivə də var idi. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi var idi ki, onlar bizim ərazi-lərimizin işğaldan qeyd-şərtsiz və tam azad olunmasına tələb edirdi. Onlar 1993-cü ildə qəbul edilmişdi. Onlar kağız üzərində qalmışdı. Çün-ki siyasi iradə yox idi və məlum idi ki, Ermonistan bunu istəmir. Onlar status-kvonu əbədi saxlamaq istəyirdilər. Onlar bizim torpaqlarımızı daim öz nəzarətində saxlamaq istəyirdilər. Onlar bu yerlərdə, o cümlədən burada - Zəngilanda qanunsuz məskunlaşma aparırdılar. Ola bilər ki, bu, Zəngilanda o qədər də geniş vüsət almamışdı, amma Laçında, Kəlbəcərdə, Şuşada minlərlə qeyri-qanuni sakin məskunlaşdırılmışdı. Onlar Yaşın Şərqdən və digər ölkələrdən, diaspor tərəfindən dəvət edilmişdilər.

Ermənistan beynəlxalq hüququn normalarını və qaydalarını kobud şəkildə pozurdu. Cənəvrə Konvensiyasına əsasən cinayət törədirdi. Ancaq beynəlxalq ictimaiyyət bu ölkəyə qarşı sanksiya tətbiq etmədi. Onlar heç ictimai şəkildə qınamadılar. Onlara azıq şəkildə çağırış etmirdilər ki, öz qoşunlarını bizim ərazimizdən çıxarsın.

Beləliklə, İkinci Qarabağ müharibəsinin başlaması təkcə Ermənistanın işğal siyasəti ilə bağlı deyildi, bu məsələni həll etməyə mandatı

olan ölkələrin bunu gözdərdi etməsi idi. Sülhə nail olmaq olardı, bu, mümkün idi. Azərbaycan hər zaman danışıqlar masasında konstruktiv idi. Biz 28 il ərzində ədalətin bərpa edilməsini gözlədik. Nəticədə isə bunu özümüz etməli olduq. Biz 44 gün ərzində bunu etdik. 44 günlük müharibə qaçılmaz idi. İlk olaraq ar-tıq sadaladığım səbəblərdən, ikincisi isə Ermənistan bu məsələni dondurmaq istəyirdi. Hesab edirdi ki, Azərbaycanda yeni yetişən nəsil Qarabağı unudacaq. Amma onlar böyük səhvə yol verdilər. Bu gün Füzulidə, Laçında, Zabuxda, Ağalı-da, Talışda təhsil alan yüzlərlə məktəbli bu torpaqları görməyib. Çünki Azərbaycan xalqının yaddaşından bu tarixi, bu torpaqları heç kim silə bilməz. Aydın idi ki, Ermənistan vəziyyəti məhz bu şəkildə öz nəzarəti altında saxlamaq istəyirdi. Düşündür-dülər ki, nə sülh, nə müharibə - davamlı danışıqlar məhz belə də sürə-cək. Eyni zamanda yeni Ermənistan hakimiyyəti ilə bağlı ümidlər də tədricən boşə çıxdı.

Əvvəlki hökumət, nəzər salsaq aydın görürük ki, Ermənistan kriminal hərbi cinayətkarlar tərəfindən idarə olunan bir rejim idi. İki prezidenti özləri Xocalı soyqırımında iştirak edənlər idi. Onlar buna görə cavab verməlidirlər, məsuliyyət daşımalıdırlar. Onlar Azərbaycan torpaqlarını talayanlar idi. İyirmi il ərzində onlar əllərindən gələni edirdilər ki, bizim işğal olunmuş torpaqlarımızda bu taktikanı işlətsinlər, həmin taktikanı Ermonistanda da tətbiq etməyə başladılar.

Bu gün də erməni xalqı onlara nifrət edir. Ancaq hazırkı Ermənistan hakimiyyəti ilə bağlı olan ümidlər şişirdilmişdi. İndiki Ermənistan hakimiyyəti istəsəydi, Azərbaycanla sülhə gələrdi, bunu edə bilərdi. Azərbaycan buna hazır idi, beynəlxalq vasitəçilər bunu bildirdilər. Keçmiş həmsədrlər bildirdi ki, biz bunu Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpası əsasında dinc yolla həll etməyə hazır idik. Biz Azərbaycan-cada-ki erməni azlğın hüquqlarını bərpa etməyə, təmin etməyə hazır idik. İndi isə müharibədən sonra və sonuncu hərbi əməliyyat ki, baş verdi, on gün əvvəl belə yenidən bunu bəyan etdik: Qarabağın erməni əhalisinin hüquqlarını təmin edəcəyik. Artıq biz onlara bu məsələ ilə bağlı, rein-lərə azıq şəkildə çağırış etmirdilər ki, öz qoşunlarını bizim ərazimizdən çıxarsın.

Beləliklə, İkinci Qarabağ müharibəsinin başlaması təkcə Ermənistanın işğal siyasəti ilə bağlı deyildi, bu məsələni həll etməyə mandatı

tusiyamıza və beynəlxalq öhdəliklərimizə uyğun həyata keçiriləcək.

Ancaq İkinci Qarabağ müharibə-sindən əvvəlki vəziyyətə qayıdanda hesab edirəm ki, hazırkı Ermənistan hakimiyyəti bu fürsəti əldən verdi. Onlar bizi düzgün qiymətləndirmədilər, öz imkanlarını düzgün qiymətləndirmədilər. Onların planları var idi ki, bizə qarşı xarici hərbi yardım olunacaq. Onlar təbii ki, burada ciddi yanıldılar. Aydın məsələ idi ki, Azərbaycan öz ərazisində döyüşlər aparırdı. Bu, bizim hüququmuz idi. Bizə BMT Nizamnaməsinə uyğun olan özünümüdafiə hüququnu tanıyan məsələ idi. Üç il bundan öncə Ermənistan kapitulyasiya etməli oldu. Bəs bundan sonra nə baş verdi? Demək olar ki, biz dərhal sülh danışıqlarına başladıq. Otuz il ərzində münafişdən, soyqırımdan, nifrətdən əziyyət çəkən xalq və ölkə ciddi siyasi iradə göstərdi, siyasi addım atdı: biz sülh təklif etdik. Biz müvafiq komissiyaların yaradılmasını təklif etdik ki, sərhədin delimitasiyası aparılsın. Ancaq Ermənistan buna müsbət cavab vermədi. Həmin bu yeni sülh danışıqları heç bir tərəqqiyə gətirib çıxarmadı. Üç il ərzində bunu etmək olardı. Yenidən xarici hesablamə, yenidən hansısa xarici himayədarlara arxalanma yə-nidən çətin və mürekkəb vəziyyət yaratdı.

Ermənistan hökumət rəsmiləri-nin, xüsusilə yüksək səviyyəli rəsmilərin ritorikasına baxsanız, bu gün onlar bizi heç etmədiyimiz məsələ-lərdə itihah edirlər. Ermənistanın hazırkı rəhbəri 2019-cu ildə Xan-kəndidə tribunadan bəyan etdi ki, "Qarabağ Ermənistandır və nöqtə". Bu da bizim qırmızı xəttimiz idi. Ona qədər heç kəs belə bir ifadə iş-lətməmişdi. Bu da təbii ki, atəşkəsin pozulması idi: yeni əhəmiyyətsiz, mənasız danışıqlara nə ehtiyac var? Ermənistanın rəhbəri Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış bir hissəsinin Ermənistanə məxsus ol-duğunu rəsmi şəkildə deyirsə, burada hansı danışıqlardan söhbət gedə bilər? Buna baxmayaraq, biz yəne də hesab edirik ki, bəlkə bu, siyasi yanlışlıqdır. Lakin bundan sonra Ermənistanın müdafiə naziri bəyan et-di ki, Ermənistan bizimlə yeni ərazi-lər uğrunda yeni müharibəyə hazırdır. Yəni onlar bizi yeni işğalla hə-dələyirdilər. Belə çıxır ki, bizim ərazimizin 20 faizinin işğalı onlara kifayət etmirdi. Onların planı var idi ki, Bakıya çatsınlar, hətta Xəzər dənizində çimsinlər. Onların planlarını da tanklarla Bakıya gəlmək var idi. Ancaq Ermonistana məxsus tanklar bu gün bizim Hərbi Qənimətlər Par-

kında nümayiş etdirilib. Bir çox yanlışlıqlar, yanlış hesablamalar, bizim potensialımızı, qüvvəmizi və gücümüzü nəzərə almamaq - bu, region üçün ciddi bir fəlakətə səbəb oldu.

Azərbaycanla Ermənistan arasında münasibətlərin normallaşması üçün hətta yenə də şans var idi. Ancaq onlar Azərbaycana qarşı bütün ərazi iddialarına son qoymalı idilər. Onlar ziddiyyətli bəyanatlara son qoymalı idilər. Bir tərəfdən deyirdilər ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyırlar. Digər tərəfdən isə sentyabrın 2-də Ermənistanın rəhbəri qondarma rejimin rəhbərinə onun müstəqilliyi ilə bağlı təbrik məktubu göndərmişdi. Yəni bu, necə mümkün ola bilər? Bu o demək idi ki, utançverici məğlubiyyətdən üç il sonra, öz məlumatlarına görə, 12 min fərarisi olan, bizim ərazilərindən sprinter kimi qaçan homin Ermənistan bizə qarşı yeni ərazi id-diası irəli sürür.

Bu, artıq qırmızı xəttin növbəti dəfə pozulması idi. 9 sentyabr tarixində artıq bu, neçənci qırmızı xətti-miz idi. Qondarma Dağlıq Qarabağın qondarma "parlament"i 22 nəfərli səsi ilə "Dağlıq Qarabağ rejimi"nin "prezidenti"ni seçdi və həmin o "prezident" öz çıxışında qeyd etdi ki, biz status uğrunda mübarizə aparacağıq. Yəni bu nə deməkdir və biz buna necə cavab verməliyik?! Biz buna necə dözə bilərdik? Əlbəttə, biz buna dözə bilməzdik. On gün bundan əvvəl baş verən hadisələrin səbəbi Ermənistan baş nazirinin məsuliyyətsiz siyasəti və onun himayədarlıq etdiyi Qarabağdakı separatçılar idi, onların hərəkətləri idi.

Antiterror tədbiri 24 saatdan az müddətdə həyata keçirildi. Bunun nəticəsi nə oldu? Biz davam etdik-mi? Xeyr! Bizim belə bir niyyətimiz yox idi. Biz nəticədə harada istəsəy-dik, orada dayanacağıq. Bunu demək o qədər də çətin deyil. Ancaq bizim niyyətimiz bundan ibarət de-yildi. Biz Ermənistanın ərazi bütöv-lüyünü tanımsıq, bunu bəyan etmiş-şik və bunu səmimi deyirik. Yəni bizim başqa niyyətlərimiz olsaydı, əməliyyat sentyabrın 20-də dayan-mazdı. Mən bunu hər kəsin bilməsi-nə istəyirəm. Bunu Ermənistan haki-miyyəti də bilsin, onun arxasında duran himayədarları da bilsin, bu gün Azərbaycana qarşı qəbul edil-məz planlar cızan tərəflərə buradan mesaj verirəm: Bizim səbrimizlə oynamasınlar. Biz səbirliyik, ancaq qətiyyətlilik. Biz haqlı olduğumuzu sübut edə bilirik və edirik. Ona görə yox ki, bizim gücümüz var, çünki haqq-ədalət bizim tərəfimizdədir.

Sentyabrın 20-dən sonra artıq za-man yetişib ki, bizim nümayəndələr ayləşsin və sülh sazişinin layihəsi üzərində işləsin. 20 sentyabrda biz suverenliyimizi artıq bərpa etmişik. Bundan sonra da sülh sazişinin tez-liklə imzalanması daha asan olacaqdır. Bununla yanaşı, təbii ki, gərək sərhədlərin delimitasiyası üzərində fəal sərətdə çalışmaq və uzun müddət sürən bu qarşıdurmaya son qoyaq. Azərbaycanda biz sülh istəyirik. Zəngilanda bu gün gördükləriniz onu sübut edir ki, biz sülh istəyirik, biz bu əraziləri bərpa etmək istəyi-ririk, soydaşlarımızı vətəninə qaytar-maq istəyirik. Biz Qafqazda sülh və sabitlik istəyirik. Bu, mümkündür və seçim Ermənistanındır.

2020-ci il noyabrın 8-də Şuşa ordumuz tərəfindən azad olundu və bu, bizim iradəminiz təzahürü idi. Bundan iki gün sonra Ermənistan kapitulyasiya aktına imza atdı və Azərbaycan 30 illik işğala son qoy-du. Aprelin 23-də biz Ermənistanla sərhəddə sərhəd-keçid məntəqəsinə yaratdıq və ərazi bütövlüyümüzü tam təmin etdik. Çünki bütün sərhədlərimizə nəzarəti bərpa etdik.

Əlbəttə, sentyabrın 20-də biz öz suverenliyimizi bərpa etdik. Yəni artıq "boz" zonalar yoxdur, qeyri-qanuni strukturlar yoxdur və torpaqlarımızda separatçılığa son qoyulubdur. Bu, bizim güclü siyasi iradəmizin göstəricisidir. Bu, Azərbaycan hökuməti-nin Ermonistanla sülhə hazıq olduğunu göstərir və bu, yaxşı siqnaldır, - bəziləri hələ də qısasçılıq, revan-şist ideyalarla yaşayırlar, - bu, onlara güclü siqnaldır ki, bu fikirlərdən daşınsınlar.

Biz 20 sentyabrda Qarabağdakı Ermənistan ordusuna bəyan etdik: silahlarınızı yerə qoyun və oraları tərk edin. Belə də oldu və bu, baş verdi. Yəni biz sözüümüzə, vədimizə əməl edirik, ona sadiqik. Əminəm ki, Ermənistan hökuməti bu hadisə-ləri düzgün şəkildə təhlil etsə, "Qarabağ Ermənistandır!" bəyanatından sonra - 2019-cu ildə verilən bəyanatdan sonra 20 sentyabrdaş baş verənləri düzgün təhlil etsə, sülh əl-çatandır. Bu, gələcəklə bağlı bizim baxışımızdır. Bu, regionun gələcəyi ilə bağlı baxışımızdır və hesab edim-rəm, beynəlxalq aktorlar və qonşular görəcəklər ki, bizim münasibəti-miz konstruktivdir.

Əziz qonaqlar, hörmətli dostlar, bir daha Şərqi Zəngəzura, Zəngilana xoş gəlmisiniz. Foruma uğurlar arzu edirəm.

* * *

Sonra BMT-nin Məskunlaşma Proqramının icraçı direktoru xanım Maimuna Mohd Şərif çıxış etdi.

Artıq "boz zona", qanunsuz strukturlar yoxdur

"Böyük qayıdış" proqramının icrası bizim üçün bir nömrəli vəzifədir"

Xanım Maimuna Mohd Şərifin çıxışı

- Təşəkkür edirəm, cənab moderator!

Zati aliləri, cənab Prezident İlham Əliyev.

Çox hörmətli nazirlər, xanım Vladanka Andreyeva.

Hörmətli nümayəndə heyəti, xanımlar və cənablar.

Hamımızın sabahımız xeyirli olsun. Mən çalışıb Azərbaycan dilində tələffüz etdim. Ümid edirəm, doğru tələffüz etdim. Burada 2-ci Milli Şəhərsalma Forumunda - Azərbaycan hökumətinin təşkilatçılığı, cənab Prezident İlham Əliyevin himayəsi ilə keçirilən ikinci forumda iştirak etməkdən məmnunluğumu bildirim. Bildiyiniz kimi, global, kifayət qədər Ümumdünya Şəhərsalma Günü Qafqaz regionunda oktyabrın gələn bazar ertəsi günü qeyd edilir və əslində, məhz şəhərlər inkişafının bərpasının hərəkətverici qüvvəsidir.

Cənab Prezident, Sizin üzərinizə götürdüyünüz öhdəliyə əsasən, Zəngilanda keçirilən 2-ci Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumu həqiqətən təqdirəlayiqdir. Əsas məqsəd bildiyiniz kimi, daha yaşıl, daha sağlam inkişaf, sözün həqiqi mənasında, təqdirəlayiqdir. Təbiiətlə ahəngdar şəkildə, eləcə də su resurslarının, eyni zamanda məhz məkanın düzgün idarə edilməsi ilə Siz şəhər vətəndaşları üçün daha parlaq gələcəyi təmin etmiş olursunuz. BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreş də bu yaxınlarda Nyu Yorkda Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) ilə bağlı keçirilən tədbirdə qeyd etmişdi ki, DİM-in bərpə planına kifayət qədər ehtiyacı var və artıq bütün dünyanın gözləri üzv dövlətlərə yönəlib.

Cari Milli Şəhərsalma Forumunda Azərbaycan hökuməti, bütün aidiyyəti qurumlar, eləcə də yerli icra hakimiyyəti, idarəetmə qurumları illik platformada üzərinə götürdüyü Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri ilə bağlı müvafiq olaraq məlumat, hesabat verirlər. BMT də aidiyyəti qurum olaraq, yeni şəhərsalma gündəliyi çərçivəsində Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərini, eyni zamanda ərazi, iqtisadi və ətraf mühit planlamasını özündə ehtiva edir. Bəli, Milli Şəhərsalma Forumu məhz ən ali zirvədən tutmuş, - söz düşmüşkən, Azərbaycanın həqiqətən də bariz nümunəsi fonunda - milli səviyyədə keçirilən belə bir şəhərsalma forumu ölkələr üçün, nümayəndələr üçün də 2024-cü ildə Qahirədə keçiriləcək müvafiq tədbir üçün həqiqətən də mühüm platformadır. BMT-nin Baş Assambleyasının 78-ci sessiyasında qeyd olunduğu kimi, günümüzdə artıq köhnəlmiş, qeyri-funksional və ədalətsiz bir nizamda məhz memarlıq gələcəkdə DİM-lərin inkişafına mühüm töhfə verə bilər. Milli səviyyədə isə bütün bu işlər, iqtisadi, sosial ərazi planlaşdırılması Azərbaycanın təbii ki, Zəngilanda nümayiş etdirdiyi inkişafı paraleldir. Burada inklüziv, düzgün ərazi yanaşması milli inkişaf planında vəhdət halı almışdır.

Cox hörmətli tədbir iştirakçıları, keçən il vurğuladığım kimi, əsas xidmətlər üzrə boşluğu doldurmaq, eyni zamanda evlərlə bağlı idarəetmə yalnız və yalnız resurs və məlumatlar strateji şəkildə doğru-düzgün idarə edildikdə mümkün olacaqdır. Milli Şəhərsalma Forumunun keçirilməsi ilə üzv ölkələr və şəhər rəhbərləri 11-ci Dayanıqlı İnkişaf Məqsədinə və bütün digər DİM-lərə nail olmaq üçün düzgün siyasətin həyata keçirilməsi baxımından mühüm məlumatlar əldə edə bilərlər. Bəli, bunlar bir-biri ilə kəşişən, eləcə də milli, mərkəzi və yerli idarəetmə qurumlarına milli inkişaf proqramı siyasətinin real əməli tədbirlərlə müsbət nəticələrə gətirib çıxarmasına rəvac verir. Üzv dövlətlərə dəstək göstərmək üçün BMT-nin Məskunlaşma Proqramı Milli Şəhərsalma Forumuna öz töhfəsini verməkdədir. Qeyd edim ki, mənim komandam burada - 2-ci Azərbaycan Milli Şəhərsalma Forumunda iştirak edir. Məhz burada, bu yüksək səviyyəli tədbirdə əldə olunan məlumat və alətlər, bildiyiniz kimi, noyabrda keçiriləcək növbəti tədbirdə istifadə ediləcəkdir.

Mən çoxsaylı tanış simaları regionda görməyimə çox şadam. Sözüün həqiqi mənasında, Azərbaycan hökumətinin səxavəti ilə biz öz dəstəyimizi qonşu ölkələrə də çatdırırıq. Çox şadam ki, Türk Dövlətləri Təşkilatının birinci regional şəhərsalma forumu sabah Bakıda keçiriləcək. Biz qarşılıqlı əməkdaşlıq sayəsində məhz üzv dövlətlərdən, yerli idarəetmə qurumlarından, tərəfdaşlardan faydalanaraq gələn il Qahirədə keçiriləcək milli foruma hazırlıq prosesinə də artıq təkən vermiş oluruq.

Cənab Prezident, BMT-nin Məskunlaşma Proqramının bu ilin iyulunda Nayrobidə keçirilən ikinci sessiyasında davamlı şəhərsalmaya dəstəyinə görə Azərbaycan hökumətinə təşəkkürümü bildirim. Sizin BMT-nin Nayrobi şəhərindəki bölməsində dəmi nümayəndənizin təyin olunmasından çox şadıq.

Ümid edirəm ki, builki Milli Şəhərsalma Forumunun nəticələri Konvensiyaya üzv olan tərəflərin 2023-cü ilin dekabrında Dubay şəhərində təşkil ediləcək tədbirdə Sizin dayanıqlı şəhərsalma ilə bağlı əsas mesajlarınızı çatdıracaq. Şəhərsalma ilə bağlı Konvensiyaya üzv olan tərəflərin nazirlər səviyyəsində iclası bu il dekabrın 6-da Dubay şəhərində keçiriləcək.

Hazırda isə, cənab Prezident, vəd etdiyim kimi, planlaşdırma ilə bağlı müvafiq konsepsiya sənədinin təqdim edilməsi üçün Cəbrayıl rayonunda iki ərazi seçilmişdir. Mən də Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinə müvafiq dəstəyinə görə təşəkkürümü bildirim. BMT-nin Azərbaycandakı rezident əlaqələndiricisi Vladanka Andreyeva öz növbəsində BMT-nin ölkədəki komandası olaraq bu təşəbbüslərə dəstək göstərir. UN-HABITAT şəhərlərin yenidən bərpası və icmaların özlərinin daha yaxşı gələcəyini qurması istiqamətində söylərini dəstəkləyir. BMT-nin Məskunlaşma Proqramının ikinci sessiyasındakı qərarından ilhamlanaraq, səmərəli, çoxtərəfli ruhundan çıxış edərək, bütün üzv dövlətlərə üz tutaraq demək istəyirəm: biz qanunun aliliyi prinsipi, BMT-nin xartiyasına riayət etməklə, eləcə də İnsan Haqları Bəyannaməsinə xitabən inkişafı davamlı edə bilərik. Ancaq bütün cəmiyyətlə, hamılıqla birgə inklüzivliyə və müxtəlifliyə xitabən xüsusi öhdəlik götürməklə inkişaf edə bilərik. Mən bütün bunlara Sizin dəstəyinizlə nail olacağımıza əminəm. 2023-cü ildə

ki Ümumdünya Məskunlaşma Günü gələn bazar ertəsi Sizin çox gözəl Bakı şəhərində - Xəzər dənizinin sahillərində qeyd ediləcəkdir.

Təşəkkür edirəm, çox sağ olun!

* * *

Müxtəlif çağırış və qeyri-müəyyənliklər qarşısında iqtisadi cəhətdən inkişaf edə biləcək davamlı şəhərlərin qurulması ilə bağlı strategiyaların müzakirəsi, fikir mübadiləsi və əməkdaşlıq üçün müxtəlif maraqlı tərəfləri, ekspertləri, siyasətçiləri və icmaları bir araya gətirən forumun açılış mərasimindən sonra tədbir müxtəlif mövzularda sessiyalarla davam edib. Əvvəlcə "Birgə yenidənqurma - regional dayanıqlılıq və davamlı inkişaf üçün əməkdaşlıq imkanları" adlı xüsusi sessiya təşkil olunub.

Sonra "Dayanıqlı və davamlı inkişaf: strategiyalar, fəaliyyət istiqamətləri və beynəlxalq əməkdaşlıq imkanları" adlı birinci sessiyada yenidənqurma - azad edilmiş ərazilərin reabilitasiya strategiyaları, birgə hərəkət, əlaqələndirmə və regional iqtisadi inkişaf üçün nəqliyyatın imkanlarının gücləndirilməsi, rifah və sülh üçün körpülər qurmaq, münafiqlərin həllində və şəhərsalmanın

inkisafında beynəlxalq əməkdaşlığın rolu kimi məsələlər müzakirə edilib.

"Viranlıqdan dayanıqlılığa: parلاق gələcəyə aparən yol" adlı ikinci sessiyada gizli təhlükə ilə mübarizə - minalarla çirklənmə və onun dayanıqlı inkişafa təsiri, regional mərkəzlərin dirçəlişi, Qarabağda əməkdaşlıq imkanlarından söhbət açılıb, Zəngilan şəhərinin Baş planı ilə tanışlıq olub.

Sonda tədbir iştirakçıları Ağal "ağıllı kənd"inə səfər edib və Zəngilanda sürətlə aparılan yenidənqurma layihələri ilə tanış olublar.

Qeyd edək ki, NUFA2-nin növbəti sessiyaları paytaxt Bakıda təşkil olunacaq və oktyabrın 1-də yekunlaşacaq. Oktyabrın 2-də isə paytaxtımız ilk dəfə olaraq Ümumdünya Məskunlaşma Gününe evsahibliyi edəcək. Həmin gün nüfuzlu beynəlxalq ekspertlər və dövlət rəsmiləri "Dayanıqlı şəhər iqtisadiyyatı. Şəhərlər inkişafı və bərpasının aparıcı qüvvəsi kimi" mövzusu altında əlçatan və keyfiyyətli şəhər həyatının təşviqi və dayanıqlı şəhərlərin inkişafı üzrə çağırışların müzakirəsini aparacaqlar.